

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора

Луценка Юрія Васильовича

на дисертацію Околіта Олександра Володимировича

“Кримінальна відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній”,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 “Право”
за спеціальністю 081 “Право”

Вивчення рукопису дисертації Околіта Олександра Володимировича, а також ознайомлення з публікаціями здобувача за темою дослідження дають підстави для попереднього висновку, що дисертант виконав роботу на належному науковому й методологічному рівні та досяг поставлених дослідницьких цілей. Цей висновок підтверджується сумою основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Одним з основних завдань будь-якої держави є протидія злочинності, яка є не просто негативним явищем сьогодення, а й загрозою національній безпеці, охоронюваним суспільним інтересам будь-якої країни світу.

У зв'язку з широкомасштабною воєнною агресією Російської Федерації проти України та постійно існуючою суспільною небезпекою постає питання щодо забезпечення ефективної охорони як окремого громадянина, так і всього суспільства в цілому.

Враховуючи викладене, у реалізації поставлених державою завдань провідну роль відіграють Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, а вірне застосування правоохоронними органами норм кримінального законодавства України є дієвим засобом протидії суспільно небезпечним проявам сьогодення.

Доречно зазначити, що вітчизняні науковці приділяють значну увагу даній проблематиці. Водночас, віддаючи належне значущості проведених наукових розвідок, слід погодитися з дисертантом в тому, що останнім часом попри чисельність досліджень, не всі питання кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією охоплювали зміни до ст. 255 КК України, внесені внаслідок прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою”. Окрім цього, слід

підтримати думку автора, що чимало питань, пов'язаних із підставами кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній, залишаються висвітленими фрагментарно або належать до дискусійних, а тому потребують подальших наукових розвідок і кваліфікованого вирішення.

Про актуальність дисертаційного дослідження свідчить і зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зокрема, дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р), Стратегії національної безпеки України (указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019); Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 р. № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 р., протокол № 23).

Теоретико-методологічна основа дослідження є ґрунтовною та всебічною. Автор критично переосмислює наукові напрацювання відомих вчених, формулює відповідне авторське бачення, відносно кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній. Правильне визначення об'єкта та предмета дослідження, формулювання на цій підставі взаємопов'язаних та взаємообумовлених завдань дало можливість автору логічно та послідовно викласти матеріал, розкрити повно проблемні питання та надати своїм висновкам переконливої аргументації.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У роботі О. В. Околіт дослідив стан наукової розробленості проблем та з'ясував сучасний стан дослідження, яке стосується кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній; висвітлив особливості злочинної організації та злочинної

спільноти як форм співучасті; проаналізував об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 255 КК України; розглянув кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки створення, керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі в ній; дослідив підстави звільнення від кримінальної відповідальності за участь у злочинній організації; схарактеризував покарання за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, мало розробленими в кримінально-правовій науці, а також є перспективними для дослідження.

Достатньо вдало дисертантом сформульовано *об'єкт* дослідження, яким виступають правовідносини, що складаються у зв'язку із вчиненням злочинів учасниками організованих злочинних об'єднань, а також його *предмет* – кримінальна відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній.

Для досягнення поставленої мети дисертантом було сформульовано та послідовно вирішено *шість дослідницьких завдань*:

- з'ясував сучасний стан дослідження кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній;
- висвітлив особливості злочинної організації та злочинної спільноти як форм співучасті;
- проаналізував об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 255 КК України;
- розглянув кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки створення, керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі в ній;
- дослідив підстави звільнення від кримінальної відповідальності за участь у злочинній організації;
- схарактеризував покарання за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній.

Вирішення вказаних завдань підтверджується як загальними висновками (стор. 201–210), так і висновками до окремих розділів дисертації (стор. 73–76, 107–110, 169–174, 199–200).

Теоретичний та емпіричний матеріал, наукові позиції, аналізуються О. В. Околітом за допомогою комплексу філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема: *історико-правовий* – під час ретроспективного аналізу змісту правової норми, передбаченої ст. 255 КК України; *компаративістський* – під час порівняння відповідних норм вітчизняного й іноземного кримінального законодавства; *формально-логічний (догматичний)* – під час тлумачення положень ст. 255 КК України; *системний* – у процесі комплексного дослідження елементів кримінально-правової характеристики створення, керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі в ній; *аналізу документів* – під час вивчення вироків й інших матеріалів судової практики за ст. 255 КК України; *статистичний* – для аналізу й узагальнення емпіричної інформації; *моделювання* – під час розроблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення ст. 255 КК України та покращення відповідної судової практики.

Належна методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Дисертантом опрацьовано 343 наукових та нормативно-правових джерел, на які автор посилається у тексті рукопису під час полеміки щодо окремих питань проблематики дослідження та обґрунтування власних висновків, що вказує на достатні знання дисертантом предмета, на його навички до самостійного наукового аналізу.

Зазначені показники свідчать про наявність комплексної, цілісної роботи, вказують, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості, є достовірними.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Дисертацію надано у виді рукопису, загальний обсяг якого становить 272 сторінки. Основна частина дисертації (190 сторінок) охоплює чотири розділи, що містять десять підрозділів.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів,

переконають у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи автор опрацював достатній масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії права, кримінального, кримінального процесуального, міжнародного права, оперативно-розшукової діяльності та ін.

Емпіричним підґрунтям дослідження є статистичні й аналітичні матеріали статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2020–2022 рр. та результати вивчення вироків й ухвал про звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 255 КК України, постановлених упродовж 2015–2023 рр.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація О. В. Околіт є комплексним науковим дослідженням сучасних теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній, у якому сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності кримінально-правової охорони громадської безпеки від діяльності злочинних організацій та злочинних спільнот.

Так, заслуговують на підтримку й визнання елементами наукової новизни дослідження вперше обґрунтовані в рецензованій праці такі здобутки дисертанта:

1) виявлено помилки в дефініції кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК України), що полягають у використанні займенника “він” замість “воно” та визначенні мети створення злочинної організації як забезпечення функціонування злочинної організації, а також сформульовано пропозиції щодо їх усунення шляхом внесення змін до закону про кримінальну відповідальність;

2) злочинну спільноту визначено як постійне чи тимчасове організоване злочинне об’єднання, утворене з двох і більше злочинних організацій для реалізації мети чи виконання завдань, пов’язаних із кримінально протиправною діяльністю корисливого чи корисливо-насильницького спрямування або встановленням та поширенням злочинного впливу; дефініція злочинної

спільноти потребує уточнення шляхом доповнення іншими злочинними об'єднаннями, які можуть утворювати досліджувану форму співучасті (передусім організованою групою);

3) проблему різної інтерпретації кримінально-правових ознак злочинної організації та інших злочинних об'єднань, обумовлену відсутністю їх законодавчого закріплення в КК України чи іншому законі, запропоновано розв'язувати в законодавчій площині або принаймні на рівні правових позицій Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду;

4) сформульовано рекомендації щодо застосування дефініцій “особа, яка здійснює злочинний вплив”, “особа, яка перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу”, “злочинний вплив”, здійснено комплексний аналіз їх недоліків та окреслено напрями вдосконалення;

5) з огляду на неможливість диференціації злочинного впливу залежно від тяжкості злочину, оскільки види цих деліктів різні (нетяжкі, тяжкі й особливо тяжкі) і в межах злочинної діяльності можуть змішуватися, запропоновано тяжкість злочинів, що належать до злочинного впливу, ураховувати під час призначення покарання в межах відносно визначених санкцій ст. 255 КК України;

б) аргументовано, що попри переваги законодавчого закріплення “вора в законі” як спеціального суб'єкта злочину (можливість посилення кримінальної відповідальності за допомогою суворішої санкції ч. 5 ст. 255 КК України; нині “вор у законі” чітко усвідомлює, що його можуть притягнути до кримінальної відповідальності, оскільки в ст. 255 та 255-1 КК України безпосередньо зазначено, що йдеться саме про особу, яка перебуває в статусі “вора в законі”), нагальної потреби в такій законодавчій новації не було, оскільки без цього були підстави притягнути відповідних суб'єктів до кримінальної відповідальності за вчинення як основного, так і кваліфікованого складів злочинів, передбачених ст. 255, 255-1 КК України;

7) визнано недоцільним віднесення “вора в законі” виключно до різновидів суб'єкта підвищеного злочинного впливу, оскільки це суттєво ускладнює підстави притягнення їх до кримінальної відповідальності через необхідність доведення кримінально-правових ознак як “вора в законі”, так і суб'єкта підвищеного злочинного впливу.

На увагу і обговорення заслуговують й ті положення, які, будучи відомими в науці кримінального та кримінального процесуального права, оперативно-

розшукової діяльності, в рецензованій роботі були удосконалені, й ті, які одержали в роботі подальший розвиток.

У цілому презентовані автором елементи наукової новизни є достатніми для дисертаційного дослідження такого рівня.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати впроваджено й використовуються у: правозастосовній діяльності та освітньому процесі (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 березня 2023 р.), науково-дослідній сфері (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 14 березня 2023 р.);

Також результати наукового дослідження мають в подальшому перспективу використання у: *законотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства, спрямованого на протидію діяльності злочинних організацій та злочинних спільнот; *правозастосовній діяльності* – під час кваліфікації та розслідування злочинів, передбачених ст. 255 КК України; *науково-дослідній діяльності* – у дослідженнях проблем протидії організованій злочинності.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні теоретичні положення і результати, практичні рекомендації дисертаційного дослідження знайшли відображення у 15 наукових публікаціях, серед яких п'ять – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, дві статті – у наукових виданнях інших країн (Чеська Республіка та Республіка Словенія), вісім – у збірниках конференцій, круглих столів, форумі.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання впродовж 2021–2023 років. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи. Також слід зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані.

Оформлення дисертації. Дисертація О. В. Околіта оформлена згідно із нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційного дослідження, наукових публікацій автора, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація О. В. Околіта є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Разом з тим, ознайомлення з дисертаційним дослідженням О. В. Околіта дозволяє висловити окремі побажання і критичні судження, які потребують додаткової аргументації чи дискусії:

1. Формулюючи кількість та назви підрозділів роботи, дисертант таким чином фактично визначив і кількість завдань (проблем, які потребують розв'язання у ході дослідження) кожній із яких повинен відповідати конкретний висновок. Проте обрав інший шлях, а саме: закріпив завдань 6, а підрозділів, так як і висновків – 10.

2. Пошук шляхів протидії кримінальним правопорушенням за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній в сучасних умовах є надзвичайно важливим та актуальним питанням для будь-якої країни, з огляду на це автором досліджено кримінальне законодавство 40 зарубіжних країн (Австрія, Азербайджан, Андорра, Бразилія, Вірменія, Греція, Грузія, Еквадор, Естонія, Ізраїль та ін.). Водночас, не зрозуміло за якими критеріями автор обирає ці країни?

3. Видається не зрозумілим аналіз кримінального законодавства країн пострадянського простору (Азербайджану, Вірменії, Казахстану, Таджикистану, Туркменістану та ін.). Тим більше, що для України є перспективною євроінтеграція, і зокрема інтеграція в правове поле країн Європейського Союзу.

4. В цілому, підтримуючи пропозицію здобувача щодо необхідності викласти ч. 4 ст. 28 КК України у нові редакції (стор. 43–44), вважаємо за необхідне звернути увагу також на таке: по-перше, на нашу думку, як в тексті ч. 4 ст. 28 КК України, так і в інших її частинах слід відмовитися від терміну “особа” і вживати термін “суб’єкт”. Це усуне суперечливі моменти, які виникають при аналізі тексту диспозиції ст. 28 КК України, адже, відповідно до закону про кримінальну відповідальність, співучасником може бути лише суб’єкт, а не просто особа.

5. У дисертації на стор. 184–185 автор слушно звертає увагу на існуючу заохочувальну норму, яка міститься у ч. 6 ст. 255 КК України та її застосування на практиці. Проте у проекті КК України розробники даного нормативно-

правового акту відходять від звільнення від кримінальної відповідальності як окремого кримінально-правового інституту та пропонують звільняти особу від покарання. На нашу думку, здобувачу у роботі необхідно було б більш детально звернути увагу на цю обставину як таку, що відрізняється за своїм правовим змістом. Адже заохочувальні норми займають важливе місце у оперативно-розшуковій діяльності правоохоронних органів, оскільки завдяки заохочувальним нормам у кримінальному праві правозастосовні органи мають більше інструментів у протидії злочинності (у тому числі організованій). Розвиток інституту заохочення дає органам кримінальної юстиції правову підставу не відкривати або закривати відкрите кримінальне провадження без звернення до суду щодо осіб, які виконують певні передбачені у законодавстві умови, в тому числі сприяють своєю посткримінальною поведінкою охороні як громадської, так і державної безпеки. Уявляється, що варто в Кримінальному чи в Кримінальному процесуальному кодексах України запровадити норму, у якій вписати умови (підстави), за яких, наприклад, завербована (чи перевербована) до співпраці з правоохоронними органами особа, яка виконує спеціальне завдання, не підлягала б кримінальній відповідальності за суспільно небезпечні діяння, вчинені до залучення чи після залучення до конфіденційного співробітництва з правоохоронними органами. Принциповою основою для подібних змін у законодавстві може служити інститут крайньої необхідності, що є обставиною, яка виключає злочинність діяння.

Разом з тим, зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не піддають сумніву основні наукові результати, які отримані автором особисто, і підтверджують лише складність і злободенність досліджуваної О. В. Околітом проблематики.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

На підставі викладеного вважаю, що дисертація Околіта Олександра Володимировича “Кримінальна відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній”, є завершеною, самостійною підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що у сукупності розв’язують конкретне науково-прикладне завдання, яке має істотне значення для кримінального та кримінального процесуального права і оперативно-розшукової діяльності та полягає у комплексному розробленні

питань протидії кримінальній відповідальності за створенню, керівництву злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі у ній, а також у формулюванні обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності його законодавчого регламентування, а також у розробленні рекомендацій щодо практики застосування кримінально-правових та кримінальних процесуальних норм у цій царині. Дисертація відповідає спеціальності 081 “Право”.

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам МОН України.

Дисертація також відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Околіт Олександр Володимирович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 “Право”.

Офіційний опонент –

**Професор кафедри публічного та міжнародного права
Державного вищого навчального закладу
“Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”
доктор юридичних наук, професор**

Юрій ЛУЦЕНКО

Підпис	<i>Ю. Луценка</i>
ЗАСВІДЧУЮ	
Начальник відділу кадрів Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	
<i>М. П. Серепенчук</i>	
"___" _____ 20__ р.	